

РОЛЬ ПРОФЕСОРА М. В. САЛТЕВСЬКОГО У ФОРМУВАННІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛІСТИКИ

Сучасний етап розвитку цивілізації – час інформаційного суспільства, у якому наука може бути подана як світовий інформаційний процес, обумовлений епохою глобалізації. Однією з головних світових тенденцій новітнього часу є процес глобалізації – невід’ємної частини сучасного наукового та суспільно-політичного дискурсу¹. Криміналістика посідає особливе місце в системі інших наук. Її становлення та розвиток може бути простежено в досягненнях окремих учених-криміналістів щодо розроблення наукових теорій і концепцій, просування криміналістичних знань на новий щабель наукової думки.

Яскравим відзеркаленням ролі особистості в історії криміналістики є внесок професора М. В. Салтевського до загальної теорії криміналістики та її методологічних засад, якому 8 листопада 2017 р. виповнюється 100 років від дня народження. За словами Р. С. Белкіна, М. В. Салтевський – людина невгамовної енергії, повний найрізноманітніших ідей, які він наполегливо прагнув запровадити в життя².

Ідеї М. В. Салтевського відображені в його численних наукових працях, підручниках, навчальних і практичних посібниках. Певним синтезом його наукової діяльності можна вважати видання у 1997 р. посібника під назвою «Криміналістика у сучасному викладі юристів»³.

На особливу увагу заслуговує діалектичний підхід М. В. Салтевського до криміналістики, розгляд законів її розвитку: закону зв’язку та спадкоємності між концепціями, що існують і виникають; закону активного творчого пристосування сучасних досягнень науки для вирішення окремих завдань криміналістики; закону обумовленості криміналістичних рекомендацій потребам практики; закону пришвидшення темпів розвитку криміналістичної науки в умовах науково-технічного прогресу.

Криміналістика – це наука, що розвивається, змінюються її межі, виникають нові напрями та теорії. Сучасний розвиток криміналістики характеризується формуванням загальної й окремих теорій, розробленням і впровадженням новітніх науково-технічних засобів та інформаційних технологій у практику протидії злочинності, удосконаленням прийомів криміналістичної тактики, пропонуванням окремих методик розслідування нових видів злочинів. Розвиток і формування криміналістичних знань обумовлені науково-технічним прогресом сучасного суспільства. Інформатизація соціального середовища призвела до «технологізації» криміналістики, розроблення й упровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій.

У загальній теорії криміналістики важливе місце посідає вчення про її методи. М. В. Салтевський за рівнем дослідження виокремлював методи емпіричного та теоретичного рівня, а за спільністю їх застосування – всезагальний, загальні й окремі (спеціальні) методи. При цьому до окремих методів криміналістики він відносив криміналістичну ідентифікацію та встановлення групової належності (за

¹ Блинов А. С. Национальное государство в условиях глобализации: контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка. М.: МАКС Пресс, 2003. С. 34.

² Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М.: НОРМА, 1999. С. 377.

³ Салтевский М. В. Криминалистика в современном изложении юристов: учеб. и практ. пособие. Харьков: Рубикон, 1997. 430 с.

термінологією вченого – групофікацію). Вельми цікавою є позиція М. В. Салтевського щодо проблеми ототожнення змінюваного об'єкта. На його думку, для встановлення тотожності необхідно з'ясувати причини й умови, у яких відбуваються зміни, а також оцінити їх кількість і характер із тим, щоб зробити висновок, що змінений об'єкт є той самий. Структуру та динаміку процесу ототожнення змінюваного об'єкта М. В. Салтевський запропонував розглядати у вигляді формули¹. При цьому вважав за необхідне вивчення змін, які можуть бути природними, навмисними, випадковими.

Певний науковий інтерес має підхід М. В. Салтевського до джерел криміналістичної інформації (інформаційний підхід). Він зазначає, що судово-слідча пізнавальна діяльність за своєю сутністю має інформаційний характер і в загальному сенсі аналогічна процесу управління, яка охоплює одержання, оброблення, зберігання й використання інформації, тобто її збирання, фіксацію та використання доказів при розслідуванні². У нових умовах криміналістика від вивчення традиційних матеріально фіксованих слідів вимушена перейти до дослідження звукових, електронних або геномних слідів. Змінюються також способи, прийоми та методи роботи з такими слідами, порядок їх збирання, дослідження і фіксації. У свій час М. В. Салтевський звертався до розгляду слідів людини (криміналістичної гомеоскопії), слідів засобів учинення злочину (криміналістичної механоскопії), мікрооб'єктів і запахових слідів, а також до звукових слідів (криміналістичної фоноскопії).

Заслугою криміналістики вважається те, що вона виробляє найбільш оптимальні засоби щодо збирання доказової інформації. Свого часу саме за допомогою криміналістичних досліджень у процесуальному законодавстві з'явилися нові слідчі дії: відтворення обстановки та обставин події (слідчий експеримент і перевірка показань на місці), очна ставка, пред'явлення для впізнання, зняття інформації з каналів зв'язку та ін. Нині відбувається реформування органів правопорядку, змінюється процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) і судових дій, запроваджуються реальні механізми змагального процесу. Але актуальними ще й на сьогодні залишаються ідеї М. В. Салтевського про класифікацію слідчих дій і їх поділ на слідчі дії для одержання інформації від речей, для одержання інформації від людей, для одержання інформації зі складних (системних) джерел люди – речі.

М. В. Салтевського завжди відрізняв експериментальний пошук у вирішенні наукових завдань, велике захоплення науково-технічними засобами, намагання впровадити в слідчу та експертну практику новітні прийоми, методи й засоби. Результати наукового пошуку знайшли своє відображення в його відомих працях щодо окремих напрямів криміналістичної техніки: «Вопросы судебной фотографии и киносъёмки» (1974), «Криминалистическая одорология» (1976), «Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии» (1980), «Использование запахных следов для раскрытия и расследования преступлений» (1982). І це лише окремі його праці, які віддзеркалюють справжній науковий інтерес і звернення дослідника до суто складних і дискусійних проблем.

Результати наукової діяльності М. В. Салтевського підтверджені авторськими свідоцтвами та патентами на винаходи. Він запропонував низку нових методик дослідження речових доказів, метод виміральної фотографії, метод ідентифікації звукозаписних пристроїв, сконструював судово-метричний фотоапарат ФСМ-1 та ін. Під час роботи в НДІ вивчення проблем злочинності (нині – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України) М. В. Салтевський був ініціатором створення лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» і її першим завідувачем (з 1995 р.). Зокрема, в цей час під його керівництвом досліджуються мовні сигнали людини для її ототожнення та встановлення психофізіологічних параметрів, розробляється методика ідентифікації особи за динамікою тривалості елементарних сегментів голосних звуків, пропонується інформаційно-аналітична система «СПРАВА», вивчаються методи дослідження невидимих контактів тощо. Саме в цей період пропонуються важливі напрацювання для практики правоохоронних органів, вирішується питання щодо впровадження цих «продуктів» у практичну діяльність слідчих, оперативних підрозділів і судових експертів.

М. В. Салтевський залишив чіткий слід у теорії криміналістики та судовій експертизі. Він є знаним ученим-криміналістом, за його працями навчаються студенти-юристи, аспіранти, молоді вчені. Його наукові напрацювання й розробки є корисними для науки та практики.

Криминалистика занимает особенное место в системе других наук. Ярким отображением роли личности в истории криминалистики является вклад профессора М. В. Салтевского в общую теорию криминалистики и ее методологические основы. Синтезом его научной деятельности можно считать издание в 1997 г. пособия под названием «Криминалистика в современном изложении юристов». Отдельного внимания заслуживает диалектический подход М. В. Салтевского к криминалистике и рассмотрение законов ее развития. В общей теории криминалистики важное место занимает учение о ее методах. М. В. Салтевский по уровню исследования выделял методы эмпирического и теоретического уровня, а по специальности их использования – всеобщий, общий и частные (специальные) методы.

¹ Специализированный курс криминалистики: учебник. Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 28–30.

² Там само. С. 57.

М. В. Салтевский оставил четкий след в теории криминалистики и судебной экспертизе, поэтому его заслуженно считают выдающимся ученым-криминалистом. Актуальными и сегодня остаются идеи М. В. Салтевского о классификации следственных действий и их делении на следственные действия для получения информации от вещей, от людей либо из сложных (системных) источников люди – вещи. Результаты его научной деятельности подтверждены свидетельствами и патентами на изобретения. Он предложил ряд новых методик исследования вещественных доказательств и разработал методы измерительной фотографии и идентификации звукозаписывающих устройств, сконструировал судебно-метрический фотоаппарат ФСМ-1 и т. д.

Forensic Science takes a special place in the system of other sciences. A vivid reflection of the role of the individuality in the history of Criminalistics is the contribution of Professor M. V. Saltevskiyi in the general theory of Criminalistics and its methodological foundations. Synthesis of his scientific activities may be considered to be the publication in 1997 of a manual entitled «Criminalistics in the modern presentation by lawyers». A dialectical approach of M. V. Saltevskiyi to the Forensic Science and consideration of the laws of its development deserves special attention. In the general theory of Criminalistics, an important place is occupied by the doctrine of its methods. M. V. Saltevskiyi, in terms of the level of research, distinguished the methods of empirical and theoretical level, and in the specialty of their use – universal, general and particular (special) methods. M. V. Saltevskiyi left a clear trace in the theory of Forensic Science and Forensic Expertise, so he is deservedly considered as an outstanding forensic scientist. The ideas of M. V. Saltevskiyi on the classification of investigative actions and their division into investigative actions to obtain information from things, from people or from complex (systemic) sources of people – things are topical till nowadays. The results of his scientific activity are confirmed by certificates and patents for inventions. He proposed a number of new techniques for investigating physical evidence and developed the methods for measuring photography and identification of sound recording devices, designed a forensic metric camera ФСМ-1, etc.

Міністерство юстиції України
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 100-річчю від дня народження доктора юридичних
наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України
М. В. Салтевського

(Харків, 7–8 листопада 2017 року)

Харків
«Право»
2017

УДК 343.98
ББК 67.52
А43

*Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
(протокол № 10 від 25 жовтня 2017 р.)*

Конференція зареєстрована Українським інститутом науково-технічної експертизи
та інформації (посвідчення № 04 від 13 січня 2017 р.)

Редакційна колегія:

О. М. Ключев, директор Харківського НДІСЕ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (голова редколегії);

В. Ю. Шепітько, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України (співголова редколегії);

Е. Б. Сімакова-Єфреман, заступник директора з наукової роботи Харківського НДІСЕ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (відповідальний секретар редколегії);

О. О. Свідерський, заступник директора з експертної роботи Харківського НДІСЕ;

О. П. Угровецький, головний науковий співробітник Харківського НДІСЕ, доктор юридичних наук, доцент;

І. А. Петрова, завідувач лабораторії Харківського НДІСЕ, доктор юридичних наук, професор;

В. О. Ольховський, завідувач кафедри судової медицини, медичного правознавства імені засл. проф. М. С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор;

Л. М. Дереча, учений секретар Харківського НДІСЕ, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник;

В. В. Хоша, завідувач сектору Харківського НДІСЕ, кандидат юридичних наук;

О. Ф. Дьяченко, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

Відповідальний за випуск *О. Ф. Дьяченко*

Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). – Харків : Право, 2017. – 240 с.

ISBN 978-966-937-278-9

Збірник містить матеріали, у яких віддзеркалено вагомий внесок М. В. Салтевського в розвиток криміналістики та судової експертизи. Особливу увагу приділено деяким дискусійним питанням теорії та практики судової експертизи, криміналістики й кримінального процесу.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, суддів, судових експертів, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 343.98
ББК 67.52

ISBN 978-966-937-278-9

© ХНДІСЕ, 2017
© Видавництво «Право», 2017